

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 16 – 2/2009.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_09/kirjallisuus_mahlamaki_2_09.pdf]

KIRJA-ARVIO:

AJOISTA JA TILOISTA – SAMANAIKAISESTI

Massey, Doreen 2008: Samanaikainen tila. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suomentanut Janne Rovio. Tampere: Vastapaino. 240 sivua.

Tiina Mahlamäki

Doreen Massey on tunnettu brittiläinen maantieteilijä, jonka tilaa koskevat käsitteellistykset ja teoretisoinnit ovat – korostaessaan tilan olevan jotain läpeensä sosiaalista – vaikuttaneet niin maantieteilijöihin kuin sosiaalitieteilijöihin. Myöskään tilaa tutkivat kulttuurin- ja sukupuolentutkijat eivät voi jättää hänen ajatuksiaan huomioimatta. Nyt arvioitavaan artikkelikokoelmaan on koottu hänen keskeisiä tekstejään 1980-luvun puolivälistä alkaen. Ne käsittelevät sukupuolen merkitystä sosiaalisten suhteiden tilallisessa järjestymisessä, paikan ja tilan teoretisointeja, erityisesti hänen luomiaan *valta-geometrian* sekä *tila-ajan* käsitteitä sekä tilan problematiikkaa suhteessa globalisaatioon.

Kokoelman artikkelit eivät ole kronologisessa vaan löyhän temaattisessa järjestyksessä. Niiden aiheet menevät monilta osin päällekkäin, jolloin syntyy toistoa. Artikkelit ovat keskenään myös hyvin erilaisia, erilaisiin tarpeisiin ja erilaisille yleisöille kirjoitettuja. Tämä johtaa toisistaan paljonkin poikkeaviin painotuksiin. Esimerkiksi vasemmistolaislehteen kirjoittamassaan artikkelissa Massey joutuu todistamaan, ettei ”pääoma” tai sen puute ole ainoa (globaalia) liikkumista määräävä tekijä. Toki valtioiden taloudelliset katastrofit ajavat niiden kansalaisia maanpakoon, kasvavat työmarkkinat houkuttelevat siirtotyöläisiä ja vakavaraiset (nykyisin jo vähemmänkin vakavaraiset) ihmiset voivat matkustella ympäri maailmaa. Silti myös sukupuolen merkitys liikkumiselle on ensiarvoisen tärkeä reunaehto. Voiko vai saako nainen matkustaa (yksin)? Missä ja millä tavoin hän saa liikkua? Missä ja millä tavoin pukeutuneena hän ei saa liikkua? Naisten kulkemista varjostavat edelleen pelon maantiede ja monenlaiset

kulttuuriset, uskonnolliset ja sosiaaliset rajoitukset. Kulttuurintutkijalle sukupuolen merkittävyys lienee nykyisin jo selvää, mutta talouden merkitys saattaa unohtua. Siksi on varmaankin ollut perusteltua ottaa mukaan talouden reunaehdoja tarkasteleva teksti. Artikkelikokoelman eetoksen muodostavatkin talouden, sukupuolen ja globalisaation tarkastelu.

MAAPALLOISTUVA TILA

Vaikka globalisaatio ylittää käytännössä miltei maapallon joka kolkkaan, ei se kuitenkaan ole sama kaikille. Vaikka jumbojetit ja rahtilaivat liikuttavat sekä tavaroita että ihmisiä ja tietoverkot ajatuksia, on yhä edelleen luku- ja kirjoitustaidottomia suuren lapsilauman äitejä, jotka käyttävät päivittäin tuntikausia vaivalloiseen juomaveden hakumatkaan. Tämän seikan tarkastelun avuksi Doreen Massey nostaa esiin valtageometrian (s. 21) käsitteen: tila on monimutkaisen hallitsemisen, alistumisen, solidaarisuuden ja yhteistyön suhteiden verkko.

Elämme aikakautta, jolloin asiat nopeutuvat ja leviävät kaikkialle. Tätä Massey nimittää *aika-tila-tiivistymäksi* (s. 18). Eri sosiaaliset ryhmät ovat kuitenkin selkeästi eri asemassa suhteessa erilaisiin virtauksiin ja keskinäisiin yhteyksiin. Jotkut hyötyvät näistä uusista virtauksista, toiset eivät. Jotkut saavat niitä aikaan, toiset se kahlitsee paikoilleen. Ja juuri kahlitut jäävät meiltä hyötyjiltä usein näkemättä. Massey'n vahva sosiaalinen omatunto välittyy teksteistä, joissa teoreettiset ja moniulotteiset käsitteet kiinnittyvät aikaan ja paikkaan elävin esimerkein.

KOHTAAMISPAIKAT

Paikat eivät Massey'n tulkinnan mukaan ole koskaan staattisia, historiattomia, irrallaan ja rajattavissa toisista paikoista. Paikat rakentuvat erityisistä sosiaalisten suhteiden verkostoista, siitä miten nuo suhteet kohtaavat ja kietoutuvat yhteen erityisissä kohdissa. Jokainen paikka tulisi nähdä sosiaalisten suhteiden, liikkeiden, ymmärrysten ja kokemusten erityiseksi ja ainutlaatuiseksi risteyskohdaksi, *kohtaamispaikaksi*. Massey antaa paikan käsitteelle neljä erityispiirrettä: 1) paikka ei ole staattinen, 2) paikoilla ei tarvitse olla rajoja jakavassa ja eristävässä mielessä, 3) paikoilla ei ole yhtä, ainutlaatuista identiteettiä, vaan ne ovat täynnä sisäisiä konflikteja ja 4) paikat ovat sanotusta huolimatta ainutkertaisia. Paikan tuntu, käsitys sen ”luonteesta”, voidaan Massey'n mukaan rakentaa vain liittämällä se toisiin, muualla oleviin paikkoihin.

Mitä tahansa paikkaa – Massey käyttää esimerkkinä omaa kotikaupunginosaansa – voidaan tarkastella tällaisena menneisyyden ja nykyisyyden, eri kulttuurien, eri paikallisuuksien, erilaisten identiteettien ja tavoitteiden, erilaisten suhteiden ja kohtaamisten risteyspaikkana ja sekoituksena, omana ainutlaatuisena kokonaisuutena. Tällaisena kohtaamispaikkana voisi ajatella myös kotia.

Massey kuitenkin muistuttaa, että kaikilla ihmisillä ei ole koskaan ollut paikkaa, jota he voisivat kutsua kodiksi, jota he voisivat nostalgisesti muistella. Kodittomilla ei ole paikkaa, johon he olisivat kuuluneet ja joka olisi kuulunut heille. Mihinkin tällaiset

ihmiset kiinnittävät ja sijoittavat identiteettinsä?

Kaikille niillekään, joilla koti on ollut tai on, se ei toimi pysyvyyden, yhtenäisyyden tai turvallisuuden paikkana, rauhoittavien ääriviivojen rajaamana vakauden satamana (s. 145). Erityisesti naisille, varsinkin kehittyvissä maissa, kodin seinät saattavat muodostaa eristävän muurin hänen ja ulkomaailman välille. Mielenkiintoinen on myös historiallinen katsaus naisen elämään ja paikkoihin 1800-luvun Iso-Britannian teollisuus- ja hiilikaivoskaupungeissa. Tässä artikkelissa tulevat esiin hyvällä tavalla myös naisten oma ääni ja kokemukset työnteosta.

TILA-AIKA

Masseyn käyttämä marxilainen kieli ja siihen kiinnittyvät käsitteet, esimerkiksi ”kapitalistiset tuotantosuhteet”, hieman häiritsevät lukukokemusta ja sitovat tekstit kirjoittamisaikaansa. Silti artikkelikokoelman paras anti, käsitteiden analyysi, on edelleen mitä ajankohtaisinta. Doreen Massey huomioi, miten tilan ja tilallisuuden käsitteiden käyttö on yleistynyt tutkimuskielessä, vaikka useinkaan niitä ei määritellä täsmällisesti. Näiden sisältöä pidetään itsestään selvänä ja lukkoonlyötynä. Erityisen huolissaan Massey on tilan epäpolitisoitumisesta – hän itse siis kirjoittaa hyvin poliittista, yhteiskuntapoliittista tekstiä – ja kritisoi ponnekkaasti aiempia tilateoreetikkoja.

Vaikka tilan käsitteellistäminen on Masseyille ensiarvoisen tärkeää, kyse on muustakin kuin käsitteen teknisestä määrittelemisestä: ”se koskee yhtä keskeisintä tapaamme kokea ja käsitteellistää maailmaa” (s. 35). Tila on aina sosiaalisesti konstruoitua, mutta myös päinvastoin, sillä ”yhteiskunta konstruoidaan välttämättä tilallisesti, ja tuo tosiseikka, yhteiskunnan tilallinen järjestäminen, vaikuttaa siihen, miten yhteiskunta toimii” (s. 40).

Massey ei käsittele tilaa luonnontieteellisestä näkökulmasta vaan nimenomaan ihmisten kokemana, käyttämänä ja tulkitsemana paikkana. Hän korostaa tilan ja ajan yhteenkietoutuneisuutta ja vastustaa jyrkästi aiempaa kaksiulotteista mallia, jonka mukaan ne ovat toisistaan erilliset ja jopa toisilleen vastakkaiset ulottuvuudet. Tila ei hänen (erittäin uskottavan) käsityksensä mukaan ole staattista, eikä aika tilatonta. Tilallisuus ei myöskään ole irrallaan sosiaalisuudesta vaan kaikki sosiaalinen on välttämättä myös tilallisuutta. Tämä kaikki kuulostaa vastaansanomattomalta, mutta miten ajatusta käytännön tutkimuksessa parhaiten pystyisi soveltamaan?

KUVITELTU MAAILMA

Maantieteilijänä Doreen Massey on kiinnostunut kartoista ja antaakin kiinnostavan esimerkin karttojen poliittisuudesta ja merkityksestä kuvaamalla Hondurasin alkuperäiskansojen maankäyttövaatimuksia, joita perusteltiin kartalla. Vallanpitäjien näkökulmasta alkuperäiskansojen itselleen ja käyttöönsä vaatima alue näytti ”tyhjältä”, mutta saman alueen kartta alkuperäisväestön näkökulmasta oli täynnä heidän nimeämiään paikkoja, nautinta-alueita tai esi-isien asuttamia seutuja. Esimerkki nostaa näkyville tärkeitä kysymyksiä: Kenellä on oikeus piirtää karttoja? Kenellä on oikeus nimetä

kartalla näkyvät paikat? Kenen kielellä paikat nimetään? Mitä seikkoja karttaan sisällytetään, mitä jätetään pois? Tämän artikkelin luettuaan ymmärtää viimeistään, että kartat eivät ole neutraaleja, objektiivisia kuvauksia tiloista. Kartta ei ole maasto (map is not territory), kuten Jonathan Z. Smith on todennut. Sillä, millä tavoin maailman kuvaamme ja kuvittelemme, on seurauksensa. Massey tuo esiin myös muita kuvittelmisen tapoja, kuten uutiset ja matkaesitteet. Hän tekee myös kiinnostavan historiallisen ekskursion (maailman)kartanpiirtämisen historiaan: kartan piirtäjä on löytynyt keskeltä jo muinaisessa Mesopotamiassa. Karttojen taustoilla niiden piirtämisen reunaehtoja ovat sanelleet (teknologian kehityksensä lisäksi) niin uskonnolliset kuin poliittiset tekijät. Jos maailma on teologisen selityksen mukaan tietynlainen, pitää se sellaiseksi piirtää, vaikka saman kulttuurin maan- ja tähtitieteelliset tiedot kertoisivat muuta.

Myös tämän päivän karttoja lehteiltäessä tulisi muistaa, että litteälle paperille piirretty kartta ei voi koskaan olla ”oikein” piirretty. Tämä tieto konkretisoituu matkattaessa kaupungissa, joka sijaitsee kukkuloilla tai vuoristossa. Suoralta näyttävä kadunpätkä saattaaakin johtaa suoraan alas- tai ylöspäin. Maailmankartoissa eri maiden ja maanosien suhteet eivät ole kohdallaan.

LOPUKSI

Olen erittäin iloinen, että Doreen Massey'n tekstejä on nyt saatavana myös suomen kielellä ja toivon, että teos löytää tiensä myös tilaa tarkastelevien tutkijoiden käsiin. Artikkelit tarjoavat käsitteellistä pohjaa ja konkreettisia esimerkkejä tilan ja tilallisuuden tutkimukselle alkaen pienimmistä ihmisruumiin ja kodin tiloista päätyen aina globaaliin, yhteiseen maapalloon asti. Ja se muistuttaa, miten erilaiset tilat eivät ole irrallisia, vaan globalisaatio vaikuttaa eri tavoin meihin jokaiseen. Massey'n huomiot tilasta dynaamisena, sosiaalisena ja sukupuolittuneena ovat äärimmäisen tärkeitä, mutta tärkeää humanistille on myös pitää mielessä taloudellisten reunaehtojen merkitys.

Filosofian tohtori Tiina Mahlamäki on uskontotieteen tutkija Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksessa.